

III

KUISHEID EN MATIGHEID: EEN WEG NAAR EENWORDING

Deze eerste twee hoofdstukken hebben ons een breed beeld gegeven van de context waarin we kuisheid willen beleven en van de zeer concrete uitdagingen die dat met zich meebrengt. We moeten ons nu richten op de bron van ons handelen, op wat ons in staat stelt om al dan niet kuis te handelen. Dit is wat de theologie van Thomas van Aquino "deugd" noemde, waarmee hij in het Christelijke discours integreerde wat Aristoteles over dit onderwerp begonnen was. Voor hem is kuisheid één van de vormen van de deugd van de matigheid, een deugd die het iemand mogelijk maakt om de vele bewegingen van zijn hartstochten en verlangens in overeenstemming met de rede te sturen. De deugd van matigheid is in de eerste plaats een deugd die de mens tot eenheid brengt.

We kunnen jonge mensen niet trainen in kuisheid op de lange termijn door alleen maar te zeggen wat verboden is en hen te adviseren voorzichtig te zijn. Het Tweede Vaticaans Concilie benadrukte dit in zijn Decreet over het Religieuze Leven:

Het is niet voldoende hen te waarschuwen voor de gevaren die deze deugd bedreigen, maar zij moeten ook worden opgeleid om het aan God gewijde celibaat te aanvaarden als een goed dat bijdraagt tot de integrale ontwikkeling van hun persoonlijkheid. [Vat II, PC § 12]

Het celibaat omwille van het Koninkrijk en de gelofte van kuisheid kunnen niet bijdragen aan de eenheid van een leven als ze uitsluitend op een negatieve manier gezien worden, in termen van verzaking. Vorming moet het mogelijk maken ze te begrijpen als een goed, en niet alleen een goed voor God of voor de Kerk, of een bereidheid voor het apostolaat, maar een "goed dat bijdraagt tot de integrale ontwikkeling van hun persoonlijkheid". Om deze oproep van het Concilie beter te begrijpen, is het nodig om kuisheid duidelijk te situeren in de context van de deugden. Kuisheid is niet in de eerste plaats een norm en een verbod, maar een deugd, die deel uitmaakt van de deugd van matigheid. Als een deugd, een capaciteit van iemand, draagt het bij aan de eigen ontwikkeling, voor wat goed is voor die persoon. Als we ons hier afvragen hoe we kuisheid moeten beleven, dan is het niet om een methode te vinden waarmee we in orde zijn en onszelf niets te verwijten hebben, maar het is om gelukkig te leven, om een levenskeuze te maken die bijdraagt aan onze ontwikkeling.

DE DEUGD VAN MATIGHEID

Wat is matigheid?

Toen de heilige Thomas de matigheid wilde definiëren, ontwikkelde hij een zeer evenwichtige redenering over dit vermogen om onze relatie met genot te reguleren.

De mens verlangt van nature naar het genot dat bij hem past. Maar de mens is als zodanig een redelijk wezen; bijgevolg zijn de genoegens die bij de mens passen die welke door het

verstand worden goedgekeurd. Matigheid weerhoudt ons niet van genoegens, maar wel van genoegens die in strijd zijn met de rede. Het is dus duidelijk dat matigheid de neiging van de menselijke natuur niet tegenwerkt, maar ermee in harmonie is. Ze gaat echter wel de neiging van de dierlijke natuur tegen, die niet aan de rede onderworpen is. [STh Ila Ilae, q.141, a.1, ad 1]

Matigheid is geen vijandigheid tegenover genot, maar het vermogen om de verlangens die de mens ertoe zouden brengen om te handelen op een manier die niet menselijk zou zijn, op afstand te houden. Het is niet de neiging van de dierlijke natuur, zijnde die vormen van begeerte die we gemeen hebben met dieren, die als zodanig slecht zijn omdat ze deel uitmaken van wat we zijn: wat gevaarlijk is, is "de neiging van de dierlijke natuur die niet onderworpen is aan het verstand". Matigheid zal dus de deugd zijn die de krachten van de rede versterkt en het subject in staat stelt om op een redelijke manier van genot te genieten, wat niet betekent dat je van een verminderd genot geniet, maar van een genot dat in overeenstemming is met de rede. We zouden kunnen zeggen dat matigheid er is om genot intelligent te maken. In overeenstemming met de hang van de menselijke natuur naar het goede, leidt het iemand naar gedrag dat in overeenstemming is met zijn rede. Dit betekent niet dat we altijd aan het denken en geconcentreerd zijn, tot het punt waarop we niet meer in staat zijn tot die momenten van mentale uitval die intens genot kan uitlokken: *"De rede zelf schrijft voor dat de oefening van de rede soms onderbroken moet worden."* De deugd maakt ons niet noodzakelijk trieste heiligen die niet in staat zijn zich te verheugen of deel te nemen aan een feest, want voor de heilige Thomas bestaat er geen deugd zonder plezier. Gesteund door de deugd van de matigheid verhindert het subject zichzelf niet om te verlangen. Hij wordt aangetrokken door de genoegens die noodzakelijk zijn voor zijn gezondheid of welzijn; hij verwerpt diegene die schadelijk voor hem zijn en gebruikt met mate diegene die geen belemmering vormen voor een mooi en menselijk leven. Wanneer het verstand zijn natuurlijke gezag uitoefent, doet het dat niet ten koste van het gevoel; het bestuurt dit laatste zodat de voortgebrachte handelingen in overeenstemming zijn met het verstand. Als de matigheid zich ontwikkelt, staat ze de wil toe zich op te leggen aan de hartstochten die voortkomen uit het gevoel; ze reguleert ze, wat niet betekent dat ze ze onderdrukt. De mens is dan in staat om de juiste middelen te vinden om het goede te proeven en er plezier in te vinden, zonder dat dit plezier de rede binnendringt of verstoort. Zo kan hij bijvoorbeeld genieten van een ietwat uitzonderlijke gastronomische ervaring zonder zijn gezondheid of financiën in gevaar te brengen. Wat ons modernen betreft, zodra we horen praten over redelijk plezier, denken we meteen dat plezier dus beperkt is, begrensd, zoals in de uitdrukking "je moet redelijk zijn...", die meestal met een spijtige zucht wordt uitgesproken. Maar voor Thomas is het precies andersom. Als genot redelijk is, als het wordt beheerst door de rede, zal het alleen maar dieper, intenser en menselijker zijn, omdat het in overeenstemming is met de menselijke natuur.

De oude moralisten wisten dit, omdat ze minder geobsedeerd waren door sekskwesties dan wij: onze manier van leven en ons verstand kunnen zich afwenden van het goede dat God voor ons heeft voorbereid als ons verlangen gericht is op realiteiten die niet de moeite waard zijn. Er zijn geen goede verlangens en slechte verlangens; er is in de mens een krachtig verlangen naar het goede, een verlangen dat we richten op objecten die onze menselijkheid meer of minder waard zijn. Het is niet alleen lichamelijk genot dat ons innerlijk evenwicht kan verstoren, maar het kan ook de liefde voor geld, macht of roem zijn. Maar lichamelijk genot is moeilijker te controleren omdat het de noodzakelijke functies van het leven vergezelt: we kunnen leven zonder roem, we kunnen niet leven zonder eten of drinken. Een monnik kan vele maanden leven zonder geld in handen te hebben, maar hij kan niet lang leven zonder contact met zijn eigen lichaam. De reflectie over kuisheid mag zich niet uitsluitend richten op het lichaam en de seksualiteit, maar mag ze ook niet negeren, want hier wordt de zwaarste strijd geleverd: hoe kunnen we reguleren wat zo natuurlijk lijkt?

De grootste vijand van matigheid: ongevoeligheid

Thomas' eerste obstakel voor matigheid is ongevoeligheid. Sommige mensen zouden in de verleiding kunnen komen om alle vormen van genot uit hun leven te bannen om er zeker van te zijn dat ze niet gestoord worden. Maar dit zou een obstakel zijn voor de natuur, want God wilde dat de handelingen die het meest noodzakelijk zijn voor ons bestaan gepaard zouden gaan met plezier. Dus zo'n radicale houding aannemen is geen matigheid - je zou zelfs kunnen zeggen dat het gebrek is aan intelligentie. Om er zeker van te zijn dat we geen zonde begaan, zouden we onszelf moeten verhinderen om te leven: "*Als iemand zo zou vluchten voor genot dat hij zou verwaarlozen wat nodig is voor het behoud van de natuur, dan zou hij een zonde begaan, want dat zou tegen de natuurlijke orde ingaan.*" [STh Ila Ilae, q. 142, a.1]

Het is niet de ervaring van lichamelijk genot die in strijd is met kuisheid, noch is het het feit dat we liefhebben of zelfs maar geplaagd worden, dat een schending van onze verplichtingen vormt. Matigheid is niet de deugd van tirannieke onderdrukking maar van intelligent bestuur. Daarom is het zo belangrijk om, tot onze verrassing, te horen dat de ergste vijand van matigheid niet seksualiteit is, maar ongevoeligheid. Timothy Radcliffe zei ooit: "*De grootste zonde tegen kuisheid is het gebrek aan liefde.*" Zolang we kuisheid zien als een harnas dat onze gevoeligheid ontoegankelijk maakt, of hardheid van gedrag die ons onmogelijk benaderbaar maakt, zullen we een vorm van training beoefenen die waarschijnlijk pijnlijk is, maar die niets met deze deugd te maken heeft. Ons leven mag dan tijdelijk vereenvoudigd zijn, maar de naastenliefde heeft er niets bij gewonnen. Toen het Romeinse dicasterium dat verantwoordelijk is voor het religieuze leven richtlijnen over vorming publiceerde, onderstreepte het het gevaar van een kuisheid die het hart zou afsluiten en de trots zou voeden:

De mens vindt het heel moeilijk om te begrijpen, en vooral om te beseffen, dat liefde kan worden geleefd in de totale toewijding van zichzelf, zonder dat daar per se seksuele expressie voor nodig is. Opvoeding in kuisheid zal er daarom op gericht zijn om ieder van ons te helpen onze seksuele impulsen te reguleren en te beheren, en ons tegelijkertijd te behoeden voor een emotioneel egoïsme dat hoogmoedig tevreden is met zijn trouw in zuiverheid. Het is geen toeval dat de oude Vaders voorrang gaven aan nederigheid boven kuisheid, omdat de laatste, zoals de ervaring heeft geleerd, hardheid van hart kan herbergen. [Richtlijnen voor vorming Potissimum institutioni 1990, § 13]

Ook hier worden we geconfronteerd met een uitdaging die specifiek mannelijk is. Als man zijn we bekend met de verwarring tussen kuisheid en ongevoeligheid, omdat we cultureel geneigd zijn onze emoties weinig te uiten. In onze cultuur is het gemakkelijk om kuisheid te verwarren met vormen van moed of het vermogen om tegenslagen te weerstaan, wat mannelijke kwaliteiten lijken te zijn. De spanningen in mannelijke gemeenschappen zijn vaak hoog, maar moeilijk te veranderen, omdat iedereen broedt op zijn eigen bitterheid zonder die te uiten. Niets zeggen over wat je doormaakt, je emoties niet tonen, proberen het alleen te redden zonder hulp te vragen - dit zijn geen evangelische gedragingen, maar zeer mannelijke. We kunnen lachen om de oude verhandelingen over goede klerikale manieren, die bijvoorbeeld voorschreven dat er altijd een salontafel moest worden geplaatst tussen een vrouw en een priester, maar veel van de priesters en religieuzen van vandaag zijn geen haar beter, die hebben zich het salontafeltje zo goed eigen gemaakt dat ze het zonder enige accessoire kunnen stellen om iedereen op afstand te houden. Nog gevaarlijker dan het verdeelde hart is het lege en steriele hart, een geduchte vervalsing van kuisheid. De generale abt van Cîteaux hekelde krachtig dit afglijden van kuisheid naar ongevoeligheid, wat precies het tegenovergestelde is:

We moeten erkennen, belijden en vergeving vragen voor het feit dat onze harten die aan de Heer zijn gewijd zo vaak niet verdeeld, maar leeg zijn. Het ergste wat ons kan overkomen is dat ons gewijd celibaat en onze maagdelijkheid ons veranderen in seksueel gecastreerde, emotioneel onderontwikkelde, relationele apathici, onverschillig voor de Heer, zijn zaak en zijn belangen. [Bernardo Olivera, Aurore en plein midi, 2006, p.55]

Hoe moeten we dan denken over de noodzakelijke afstand die kuisheid in bepaalde omstandigheden moet creëren? Wat is het verschil met ongevoeligheid? Het antwoord van de heilige Thomas is duidelijk: wie zich onthoudt volgens de deugd, doet dat "volgens de juiste rede". De juiste rede stelt ons in staat om te herkennen wat goed is, om te zien wat er gedaan moet worden als er problemen opduiken, in plaats van er alles aan te doen om ervoor te zorgen dat er geen plaats voor is in ons leven. Als we matigheid verwarren met ongevoeligheid, hoe blijven we dan toegankelijk voor Gods liefde? Hoe blijven we in staat tot mededogen als we geconfronteerd worden met het lijden van degenen die we ontmoeten? De uitdaging van matigheid is vaak complex: het is vaak moeilijk, zelfs ongemakkelijk, om onze juiste rede toe te passen op de gevoelige reacties op situaties, ontmoetingen en relaties die ons leven kenmerken. En de verleiding is groot om het probleem voor eens en altijd op te lossen door onze ontmoetingen te beperken tot werkgerelateerde kwesties en onszelf te beschermen achter onze positie of ons habijt. Maar hoewel deze oplossing de verdienste van eenvoud heeft, brengt ze het grote gevaar met zich mee dat ze ons ongeschikt maakt voor naastenliefde, dat ze het hart van vlees, waarmee God ons begiftigd heeft, versteent. Er is geen recept dat ons kan redden, maar de basis van het vermogen om complexiteit aan te kunnen is gemakkelijk aan te wijzen: alleen degenen die hun angst hebben overwonnen en zichzelf durven kennen, kunnen zich daarvoor inzetten.

De liefde voor schoonheid en de schroomvalligheid leiden tot matigheid

Zijn beschouwingen over de matigheid voortzettend, leert Sint-Thomas dat "*schoonheid bovenal wordt toegeschreven aan de matigheid, die als voornaamste effect heeft dat zij menselijke afstomping afweert*". [STh Ila Ilae, q. 141, a.2] Als er al een strijd gevoerd moet worden in naam van de matigheid en dankzij de matigheid, dan is het de strijd tegen de onwaardigheid en niet tegen de begeerte. Want verlangen is het streven van de mens naar goedheid en schoonheid. Een van de manieren om matigheid te ontwikkelen en zo de beoefening van kuisheid te vergemakkelijken, is te weten hoe we dit verlangen naar schoonheid in ons kunnen herkennen en voeden. "*De hartstochten die betrekking hebben op de vlucht voor het kwaad veronderstellen die welke betrekking hebben op het nastreven van het goede*." [STh Ila Ilae, q. 141, a.3, ad 1] Het zou een antropologische en morele fout zijn om alleen de strijd tegen hartstochten of ondeugden te beschouwen zonder er rekening mee te houden dat deze veronderstellen dat we een aantrekkingskracht tot het goede hebben. Als we onze verlangens volgens het juiste verstand moeten reguleren, dan is dat omdat we wezens van verlangen zijn. Waarom hebben we dan een sterkere aantrekkingskracht op de geneugten van het lichaam - eten, drinken, seksualiteit - dan op andere? Thomas antwoordt verrassend genoeg dat dit is omdat het het meest natuurlijk is voor de mens: "*Omdat genot de handeling vergezelt die overeenkomt met de natuur, zijn genoegens des te intenser naarmate de handelingen die ze vergezellen natuurlijker zijn*." [STh Ila Ilae, q. 141, a.4] Het is moeilijk om de genoegens van het aanraken een eerlijke plaats te geven, omdat ze bijzonder natuurlijk voor ons zijn: "*Deze genoegens zijn natuurlijker voor ons, dus is het moeilijker om ons ervan te onthouden of onze lust ernaar te beteugelen*." [STh Ila Ilae, q. 141, a.7]

De uitdaging van de matigheid is om het begeren te beteugelen, om ervoor te zorgen dat het geen macht uitoefent die sterker is dan die van het verstand, en niet om het tot niets terug te brengen, want dat zou vechten tegen onze natuur zijn, om te verhinderen wat gepast is en dus wat goed is. We zullen des te meer vreugde hebben in het volgen van Christus in kuisheid als we een manier van leven hebben

gevonden die natuurlijk voor ons wordt, omdat het bij ons past. En we zullen de verzaking die het met zich meebrengt des te beter beleven als ons natuurlijk verlangen naar het goede en het mooie zijn doel vindt.

Welke plaats is er voor schoonheid in een gewijd leven?

Hoewel het natuurlijk is dat mensen zich aangetrokken voelen tot goedheid en schoonheid, mag kuisheid geen uitnodiging zijn om zichzelf deze dingen te ontzeggen. Integendeel, het zijn juist de genotservaringen die voortkomen uit de ontmoeting met het goede en de contemplatie van schoonheid die de beste stimulans zijn om een leven te blijven leiden dat gekenmerkt wordt door het gemis. Dit roept twee vragen op: onze opvatting van het morele leven en de plaats van schoonheid in ons persoonlijke en gemeenschappelijke leven.

Wat het morele leven betreft, is het altijd nodig om terug te keren naar de plaats die we geven aan plezier en vreugde. Als de goede daden die we doen, als de inspanningen die we leveren, gemotiveerd worden door een verlangen om ons aan de Wet te conformeren, of door een streven naar persoonlijke perfectie, dan is het heel waarschijnlijk dat we een triest leven zullen leiden, gekenmerkt door voortdurende frustratie. In hoeverre zijn we in staat ons te verheugen in de goede dingen die we doen? We moeten niet te snel geneigd zijn om zo'n houding te beschouwen als een vorm van egocentrisme of trots. Aan de andere kant moeten we erkennen dat, als we deze vorm van tevredenheid niet ervaren, we vaak de neiging zullen hebben om indruk te maken op anderen met datgene wat we doen. Veel mensen staan zichzelf niet toe om te genieten van de goede dingen die ze hebben gedaan, maar ze houden nooit op om ze aan anderen te laten zien. Is het moreler om luid en duidelijk te zeggen dat wat je hebt gedaan "een enorme klus" was en dat je er uren aan hebt besteed, of om innerlijk toe te geven dat je blij bent dat je het hebt gedaan en dat je het hebt kunnen doen? Vanuit moreel oogpunt kan het goed zijn om te onthouden dat goed doen goed doet. Zo'n uitspraak moet niet worden geïnterpreteerd alsof de persoon die het doet het voor zijn of haar eigen gewin doet. Je kunt iets voor iemand anders doen, een dienst verlenen zonder te weten wat je ervoor terugkrijgt, en er toch plezier aan beleven.

De schoonheid van het morele leven en de vreugde die het opwekt staan niet los van de schoonheid van het leven in het algemeen. Omdat mannen vaak minder gevoelig zijn dan vrouwen voor de kwaliteit van hun leefomgeving of van hun voedsel, zijn ze tot het ergste in staat als ze oude vrijgezellen worden die gewend zijn te doen alsof hun lichaam en hun gevoeligheid niet bestaan. Smerige gemeenschappelijke ruimten die nooit opnieuw geschilderd worden, maaltijden die op een formica tafelhoek worden uitgedeeld, kleren die tot op het bot versleten zijn door verwaarlozing in plaats van armoede: er zijn helaas veel voorbeelden van dit onvermogen om een mooi leven te leiden. Wanneer de maaltijden op feestdagen net zo erbarmelijk zijn als die tijdens de vastentijd, wanneer de enige afleiding bestaat uit het samenkomen voor de televisie om het nieuws te bekijken, en wanneer niets, zelfs geen poster die een kunstwerk voorstelt, de rust van schoonheid in het oog brengt, hoe kunnen we dan verbaasd zijn dat mensen moeite hebben om Christus te volgen en in hun leven alleen maar verzaking en gebrek zien? De diepe frustratie veroorzaakt door jaren van middelmatigheid op dit gebied kan leiden tot sterke verleidingen ten opzichte van kuisheid, ook al heeft ook hier het fundamentele probleem niets te maken met seksualiteit.

Schroomvalligheid is de angst om kwaad te doen, niet de angst voor het lichaam.

Voor Sint Thomas verwijst het begrip schroomvalligheid niet in de eerste plaats naar wat we van ons lichaam laten zien, maar naar de angst voor de schaamte die door verachtelijke gedachten of handelingen zou kunnen worden opgeroepen. Schroomvalligheid is de angst voor de schaamte, en daarom

kan het niet als een op zichzelf staande morele deugd gezien worden: het gaat niet om het vermogen om goed te doen, het gaat alleen maar om het vermijden van een kwaad dat bovendien niet anderen aangaat maar zichzelf, of zelfs iemands zelfbeeld.

We kunnen in de schroomvalligheid onderscheiden wat van de orde van *voorzichtigheid* is, wat ons zal helpen gelegenheden om te vallen te vermijden als we weten dat we niet sterk genoeg zijn, en wat van de orde van *vrees* is, waardoor we wat verontrustend of ongewoon is als slecht of gevaarlijk beschouwen. Het is op dit tweede aspect dat we moeten inspelen, anders nemen we voor deugd aan wat in ons samenspannen met het kwaad en afwijzing van het leven is. Vaak ontmoeten we onder priesters en religieuzen mensen die het moeilijk vinden om met hun lichaam in het reine te komen. Sommigen vinden zichzelf niet mooi en lijden onder het feit dat ze niet passen bij de beelden van lichamelijke perfectie die ons worden voorgeschoteld. Anderen hebben in hun kindertijd last gehad van ongemak met hun lichaam en hebben niets dan pijnlijke en vernederende ervaringen gehad, of het nu in de sport was of in hun emotionele of seksuele leven. Velen houden zich afzijdig van alles wat met hun lichaam te maken heeft en denken er pas aan als ze ziek zijn. Wordt deze afstand veroorzaakt door hun religieuze toewijding, of is juist deze afstand een van de redenen waarom ze voor zo'n levensstijl kiezen? Op deze vragen hoeft niet iedereen een duidelijk idee te hebben van het antwoord, maar het is noodzakelijk om de uitdagingen aan te gaan van het integreren van het lichaam in een spiritueel leven dat gericht is op de Menswording van de Zoon van God.

Zo zijn er vormen van overdreven lichamelijke schroomvalligheid die veel meer de uitdrukking zijn van zelfbeschaming of minachting voor het eigen lichaam dan van deugdzaamheid. Eren we God door ons te schamen voor het schepsel dat we zijn? Eren we Christus door ons te schamen voor een lichaam dat veel op dat van Jezus lijkt? Eren we de Heilige Geest door het lichaam dat zijn tempel is te identificeren met zonde en seksualiteit? Hoe komt het dat christenen zo'n moeite hebben met hun lichaam, terwijl ze geacht worden onvermoeibaar na te denken over het mysterie van hun schepping naar Gods beeld, het mysterie van de menswording van de Zoon en het mysterie van de aanwezigheid van de Heilige Geest in ons?

Bang zijn is geen daad van deugd. Het is goed om voorzichtig te zijn, om met finesse omstandigheden te vermijden waarvan we weten dat we zwak kunnen zijn. Maar neurose is geen deugd en onze irrationele angsten zijn geen goede raad. Er is veel te doen om manieren te vinden, soms van therapeutische aard, die religieuzen en priesters in staat stellen een betere relatie met hun lichaam en een beter zelfbeeld te hebben. Want als we angst blijven verwarren met deugd, is de kans groot dat preutsheid over het lichaam een vorm van spiritueel exhibitionisme voedt. Het is niet ongewoon om religieuzen te zien die hun lichaam nauwgezet beschermen tegen elke blik van buitenaf en die hun emoties, hun relaties en zelfs hun spirituele leven in het openbaar tonen, zonder enige schroomvalligheid. In vormen van gemeenschapsleven zien we soms soortgelijke vertoningen bij religieuze mensen op gevorderde leeftijd, voor wie het begin van een ziekte een gelegenheid is om een groot deel van het gemeenschappelijke gesprek te vullen met beschrijvingen van hun zieke lichaam. Ze hadden nooit over hun lichaam gesproken, misschien hadden ze zelfs nooit over zichzelf durven spreken. Ze hadden de regels van strikte schroomvalligheid nauwgezet nageleefd, maar leeftijd en ziekte doorbreken plotseling al deze beperkingen. Dergelijke vertoningen van het lichaam, intimiteit en geestelijk leven tonen geen respect voor hun publiek of hun eigen intimiteit; ze zijn des te ongepaster omdat ze samengaan met vormen van koppige verdediging op andere niveaus.

Betekent kuisheid onthouding van elk lichamenlijk contact?

Als we de teksten bestuderen die Sint Thomas aan de deugd van matigheid en kuisheid heeft gewijd, kunnen we verbaasd zijn over de centrale plaats die hij aan de tastzin geeft. Matigheid is niet de

uitoefening van de heerschappij van het verstand over het hele gevoelsleven, maar vooral over de tastzin. Volgens hem is dat de zintuiglijke waarneming die het meest betrokken is bij de twee gedragsgebieden waarmee matigheid te maken heeft: voeding en seksualiteit. Als het een kwestie van deugdzzaam gedrag is, is het heel duidelijk dat we niet te maken hebben met een absoluut verbod op het gebruik van een menselijk vermogen, maar eerder met het bestuur ervan, of regulering, zoals we vandaag de dag ongetwijfeld zouden zeggen, door de rede. Het is niet het lichaam dat gevaarlijk is, het is niet de gevoeligheid die zondig is. Deze delen van ons wezen moeten gereguleerd en gecontroleerd worden, niet omdat ze op zichzelf slecht zijn, maar omdat het risico bestaat dat ze de overhand nemen. De verlangens die erin leven kunnen zo sterk worden dat ze zich opdringen aan een wil die doof is geworden voor de rede. Dit vergt geen regelrechte vijandigheid of respect voor absolute verboden, maar eerder het juiste gebruik van deze vermogens die God in ons heeft gelegd. Het is moeilijk voor ons om te begrijpen dat toen een middeleeuwse theoloog als Thomas van Aquino het verlangen onder het bestuur van de rede plaatste, hij niet het idee had dat dit de reikwijdte van dat verlangen zou beperken. Voor ons betekent "redelijk zijn" maar al te vaak het plezier stoppen en een einde maken aan het feest. Maar voor St. Thomas betekent het dat we onze zintuigen intelligent moeten maken, dat we de verwezenlijking van onze verlangens zodanig moeten ordenen dat ze niet middelmatig maar menselijker worden. Als hij het heeft over een gezag van de rede over de hartstochten van het gevoel, dan wil dat niet zeggen dat de rede ze tot niets reduceert. Integendeel, het effect van de deugd van kuisheid is dat het zintuiglijke geïntegreerd wordt in het redelijke, op de plaats die het toekomt.

De deugd van matigheid, waartoe kuisheid behoort, is er niet op gericht om de verlangens en genoegens van de zinnen te onderdrukken. Iemand die alle genot weigert is niet redelijk, want hij gaat in tegen zijn natuur en zondigt daardoor. Het is niet de taak van de deugd om de hartstochten te matigen door ze alle activiteit te ontnemen; ze moeten deelnemen aan de redelijke orde in de uitoefening van hun activiteit zelf. Opdat de deugd van matigheid zou bestaan, moet niet alleen de rede maar ook de passie vrij worden uitgeoefend. Passie moet vanuit zichzelf deelnemen aan redelijke liefde.

Laten we het voorbeeld nemen van de plaats van gebaren in onze manier van leven. Betekent leven in kuisheid het afzien van alle gebaren in relaties met anderen? Vandaag de dag kan de intensieve productie van normen voor het gedrag van priesters de indruk wekken dat kuis gedrag gelijk staat aan het afzien van alle gebaren en het respecteren van het verbod om het lichaam van anderen aan te raken. Het is misschien nuttig om mensen te herinneren aan voorzichtigheidsnormen, maar zonder de illusie te hebben dat dit een definitieve uitweg is uit de complexiteit van menselijke relaties. Want als kuisheid zou betekenen dat je alle vormen van gebaren wantrouwt, dan zou dat het idee bekrachtigen dat het morele leven zich buiten het lichaam ontwikkelt. We zouden terugkeren naar de verschillende vormen die het "katharisme" door de geschiedenis heen heeft aangenomen, waarin het lichaam zo nauw met de zonde wordt vereenzelvigd dat het essentieel lijkt om het zo ver mogelijk weg te houden om gered te worden.

Een dergelijk standpunt is gebaseerd op een te eenvoudige opvatting van intimiteit als een ruimte die moet worden beschermd, een gebied dat duidelijk kan worden afgebakend en waartoe de toegang verboden is. Een priester mag geen baby in zijn armen houden, een priester mag nooit lichamelijk contact hebben met een boeteling: dit zijn de normen die zijn vastgelegd vanwege het criminele gedrag van bepaalde priesters en het zwijgen dat hen te lang heeft beschermd. Maar ze kunnen ook de indruk wekken dat alle priesters potentiële delinquenten zijn. Degenen die het idee proberen te verdedigen dat het niet noodzakelijkerwijs psychopaten zijn omdat ze priester zijn, worden verwezen naar de algemene onvolwassenheid van de instelling en naar het voorzorgsprincipe. Zulke normen zijn geruststellend, tenminste voor degenen die ze stellen, maar ze helpen niemand om te leven en ze

beschermen de meest kwetsbaren niet tegen andere vormen van inbreuk op hun privéleven, bijvoorbeeld door woorden.

De intimiteit van een mens is een oneindig complexe realiteit: het is het deel van ons leven, van ons wezen, dat we het meest willen beschermen tegen elke inbreuk, maar waarin we tegelijkertijd willen worden bereikt en erkend. Dezelfde mensen die het heel moeilijk vinden om aangeraakt te worden, kunnen heel ontroerd zijn als ze op een dag de ontvanger zijn geweest van een gebaar dat op zijn plaats is. Een kuis gebaar betekent niet noodzakelijkerwijs het afzien van elk lichamelijk contact, want dat kan ervaren worden als de bijkomende wonde van jezelf afgewezen te zien, je onaanraakbaar te voelen en teruggestuurd te worden naar je eenzaamheid. Het kuise gebaar is een gebaar dat naar me reikt zonder me te schenden. Het gaat om een subtiele omgang met intimiteit, die je zonder geweld benadert en weet waar je moet stoppen. De ander reikt naar me uit waar ik kwetsbaar ben en waar ik accepteer dat ze naar me uitreiken, maar ze reiken naar me uit met respect voor mij. Dit deel van mezelf heeft oneindige bescherming nodig, want het is waar ik kwetsbaar ben, maar het is ook waar ik wacht om bereikt te worden. Mezelf zo beschermen dat niemand me daar kan bereiken is niet de oplossing. In het kuise gebaar is wat storend of gewelddadig zou kunnen zijn dat niet. Dit is het verschil tussen een mooi gebaar en een gebaar dat te ver gaat. Om op deze manier tot stand te komen, moet het gebaar worden gemaakt met voortdurende aandacht voor hoe het wordt ontvangen, of het wordt verwacht of niet.

Als het een kuis gebaar is, zal het niet-invasief en niet-bezitterig zijn. Degene die het gebaar maakt, is zich ervan bewust dat daarmee nooit de andere persoon zelf bereikt zal kunnen worden: met dit gebaar biedt iemand gewoon zijn of haar aanwezigheid aan, probeert een hand uit te steken zonder zichzelf als het antwoord te presenteren. Deze terughoudendheid en tact impliceert niet noodzakelijkerwijs dat het een contactloos gebaar is. In de westerse cultuur leidt bezorgdheid om het respect van anderen er vaak toe dat we afstand houden; maar deze afstand kan in strijd zijn met de schoonheid en waarheid van het gebaar, als nabijheid of contact vereist zijn om passend te zijn. Als een priester tijdens een sacrament zijn handen op iemand legt terwijl hij zijn handen op een meter afstand van de schedel houdt, dan legt hij zijn handen niet op de persoon: hij doet alsof hij dat doet en als gevolg daarvan is zijn gebaar waarschijnlijk belachelijk. Maar als hij, binnen hetzelfde rituele kader, zoveel in zijn gebaar inlegt dat hij er een streling van maakt, is de kans groot dat dit ongemak oproept. De schoonheid en kuisheid van zijn gebaar liggen ergens tussen deze twee uitersten in.

MATIGHEID IS NIET DE DOOD VAN HARTSTOCHTEN

Met de term "hartstocht" verwijst Sint Thomas niet naar de grote innerlijke bewegingen van de Romantiek, maar meer in het algemeen naar alles in ons wat beïnvloed wordt door de impact van de wereld op onze gevoelswereld. Matigheid is bij uitstek de deugd die de hartstochten matigt en integreert in de harmonie van alles dat het menselijke wezen uitmaakt. Als de uitoefening van matigheid gericht zou zijn op de dood van de passies, op de uitroeiing ervan, dan zou het de deugd van een amputatie zijn, een verkleining van de mens. Het gaat er dus niet om de hartstochten het zwijgen op te leggen, om onszelf onkwetsbaar te maken voor de wereld, maar om te zien hoe wat ons raakt geïntegreerd kan worden in de algehele samenhang van ons leven als volgelingen van Christus.

Is kuisheid tegen de natuur?

Dit is dus de belangrijkste antropologische kwestie waar kuisheid om draait: *is het een strijd tegen wat we zijn? Is het in strijd met onze natuur en daarom gedoemd te mislukken, ofwel het mislukken van de kuisheidsinspanning, ofwel het mislukken van ons leven en onze menselijkheid?* Het is noodzakelijk dat de Kerk probeert antwoord te geven op deze geduchte vragen, want het zijn niet alleen theologische

vragen, maar ook vragen die veel mensen zichzelf stellen, in onze families, bij mensen om ons heen en soms zelfs bij onszelf.

De vraag kan theologisch gesteld worden, zoals de Reformatie deed: als vanaf het scheppingsverhaal bevestigd wordt dat het niet goed is voor de mens om alleen te zijn en dat de vorming van een koppel de drempel vormt voor toetreding tot menselijkheid, tot de status van beeld van God - "*naar het beeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen*" -, kunnen we dan rustig een vorm van leven waarderen die zich ontwikkelt in zo'n duidelijke tegenspraak met het ontwerp van de Schepper? Maar vandaag de dag wordt de vraag prozaïscher gesteld, niet zozeer in relatie tot het celibaat, dat een algemeen gedeelde levensvorm is in Westerse samenlevingen, maar in relatie tot seksuele onthouding. Seksuele onthouding lijkt onmogelijk in praktijk te brengen en elke openbare discussie over dit onderwerp wordt door sommige van onze tijdgenoten ontvangen als hypocriet gepraat dat een meer banale realiteit maskeert, namelijk die van onvermijdelijke seksuele activiteit.

Geen enkele theologische verhandeling, hoe goed bedacht ook, kan de pretentie hebben een oplossing voor deze vragen te kunnen aandragen, net zo min als dat kan voor het kruis van Christus, ook al is dat van een heel andere orde. Het kruis blijft "*een schandaal voor de Joden, waanzin voor de heidenen*". Het kan niet worden gerechtvaardigd, het kan niet worden uitgelegd. De keuze voor kuisheid is een van de vormen die onze toewijding aan Christus kan aannemen, en wel van de vorm van zelfgave van Christus zelf. Het is fundamenteel een kwestie van je leven geven, van jezelf geven, en zo'n gebaar blijft altijd onbegrijpelijk, zelfs schandalig voor degenen die anders leven. Leven in kuisheid lijkt niet natuurlijk, net zo min als aan de zijde blijven van een echtgenoot die wegzakt in de ziekte van Alzheimer of het zorgen voor een ziek kind. Deze keuzes leiden mensen naar moeilijke ervaringen, die niet direct beantwoorden aan hun verlangens om gelukkig te zijn, maar die daarom niet absurd zijn: ze kunnen vruchtbaar zijn, rijk aan betekenis, voorbij de beproeving die ze vormen voor het gevoel of voor het legitieme streven naar vervulling. En toch kunnen zulke keuzes gemaakt worden zonder de persoon te vernietigen, als die persoon ze beleeft in de overtuiging dat hij of zij is waar hij of zij zou moeten zijn, niet omdat hem of haar dat bevolen is, maar uit een soort gepastheid of fatsoen: *dit lijkt misschien een verbazingwekkende, zelfs schandalige manier om te leven, en toch ben ik hier op mijn plaats.*

De eerste stap om onze vraag te beantwoorden is daarom naar het thema van het geven te kijken. Het ligt in de aard van de mens om zichzelf te geven, om betekenis te vinden in het geven van zichzelf aan anderen. En dit kan belangrijker lijken, menselijker, dan het zoeken naar onmiddellijke bevrediging van onze gevoelsmatige wensen of verlangens. Mensen zijn in staat om de manier waarop ze hun behoefte aan eten bevredigen - een behoefte die veel belangrijker is dan seksuele activiteit - te reguleren of uit te stellen om rekening te houden met anderen, om te wachten op de rest van het gezin of om prioriteit te geven aan het voeden van hun kind. Waarom zou dit vermogen niet worden uitgebreid naar andere vormen van verlangen? Een dergelijke keuze zal des te onbegrijpelijker zijn als seksualiteit wordt gezien in termen van behoefte in plaats van verlangen. Een behoefte moet worden bevredigd, een verlangen kan op verschillende objecten worden gericht, het kan niet worden gestopt, maar het kan wel worden verplaatst. Iemand die zichzelf geeft, gebruikt capaciteiten en reageert op vormen van verlangen die hij seksueel had kunnen gebruiken, maar die hij verplaatst naar andere vormen van relatie en gemeenschap. Als seksuele onthouding leidt tot een weigering van alle relaties of een angst voor alle vormen van gemeenschap met anderen, dan en alleen dan is het onnatuurlijk.

Een tweede mogelijke weg is het onderzoeken van de kwestie van de zingeving: wat menselijke wezens vernietigt is niet de beproeving of de frustratie van bepaalde verlangens, maar het absurde. Als kuisheid wordt ervaren als een beperking van iemands gekozen manier van leven, als het alleen maar iemands bestaan verzwaart zonder de plaats te zijn waar betekenis wordt uitgewerkt, zal het onnatuurlijk lijken. Degenen die de kerkelijke staat of het religieuze leven verlaten omdat ze "verliefd" zijn

geworden, zijn niet bij verrassing "gevallen" in de loop van een leven dat rijk is aan betekenis. Het is omdat het gevoel van absurditeit, of het verlies van geloof in de betekenis - ook al is die moeilijk te benoemen - van hun levensvorm terrein had gewonnen, dat ze zichzelf beschikbaar stelden voor een ervaring van liefde en voor het verbreken van hun verplichtingen.

Tot slot, en dat is misschien meer psychologisch, is het belangrijk om seksueel verlangen in een bredere context te plaatsen en het te zien als een uitdrukking, naast andere mogelijke uitdrukkingen, van het diepste verlangen van de mens om lief te hebben en bemind te worden. Ook hier geldt dat, als de toewijding aan kuisheid wordt ervaren als het afstand doen van dit diepe en legitieme verlangen, als het leidt tot een focus op een functie die in de kerk moet worden aangenomen of op de nauwgezette uitvoering van een corpus van religieuze observaties, het vroeg of laat zal worden herkend als een onnatuurlijke keuze, als een onoverkomelijk obstakel voor persoonlijke vervulling. We leggen deze gelofte af omdat we geliefd zijn en om lief te hebben, niet om alle vormen van liefde uit ons bestaan te bannen.

Matigheid is geen halfslachtig leven

In een klooster waar ik woonde, stonden we onszelf op zondagmiddag een aperitief toe: dit bestond erin dat een toegewijde broeder, na het *Benedicite*, snel in elk glas een vingertje aperitief schonk, voor iedereen, naargelang hun smaak die als onveranderlijk werd beschouwd, elke zondag hetzelfde. Daarna, om ervoor te zorgen dat we niet zouden toegeven aan de gewoonten van de wereld, gaven we meteen het bord met voorgerechten door, terwijl iedereen haastig zijn glaasje Port of Suze doorslikte. Sommige van de jongere broeders en ik begonnen een revolutie door te zeggen dat we liever geen aperitief hadden dan dit ritueel te ondergaan, en er was een beetje diplomatie voor nodig om onze ouderen te laten inzien dat we een aangenaam moment in de gemeenschappelijke ruimte konden doorbrengen voordat we aan tafel gingen, zonder in decadentie te vervallen.

Paradoxaal genoeg is de beste manier om matigheid te ontwikkelen het aanleren, indien mogelijk gezamenlijk, van een gezonde relatie met plezier, om een smaak te ontwikkelen voor feestvieren op manieren die overeenkomen met de levensstijl die je hebt gekozen. Zoals we hebben gezien, gaat het er niet om plezier uit je leven te bannen, maar om te genieten "overeenkomstig het gezonde verstand". Als iemand, uit angst om wat voor genot dan ook te ervaren, zijn lichaam zou ontzeggen wat de natuur vereist, dan zou hij zondigen. De uitdaging bestaat erin om samen vormen van plezier of feest te vinden die door de hele gemeenschap als gepast worden ervaren.

De keuze voor kuisheid betekent niet dat je je vastlegt op een middelmatig leven en dat je je zo goed mogelijk troost met beperkte bevredigingen. Durf, verrassing en de vreugde van een uitzonderlijke gebeurtenis mogen niet uit ons leven worden verbannen onder het mom van kuisheid. "*Ik ben gekomen opdat zij leven hebben in overvloed*": we vinden het moeilijk om deze definitie van Jezus' zending te horen en concreet te vertalen naar ons persoonlijke en gemeenschappelijke leven. Als nieuwe gemeenschappen of evangelische kerken aantrekkelijker lijken voor jongeren dan de meer traditionele vormen van gewijd leven, dan is dat ongetwijfeld deels vanwege hun vermogen om dat leven te manifesteren dat hen bezielt als ze Christus volgen. Natuurlijk is uitbundigheid niet het charisma van iedereen, maar het gaat niet zozeer om vreugde die luidruchtig wordt geuit, maar om een leven dat ten volle wordt geleefd. Het is niet zozeer een kwestie dat men het uitroept van vreugde bij elke liturgie, maar van vechten tegen de natuurlijke neiging van zoveel celibataire mannen wier toewijding aan Christus wordt beleefd in slecht geventileerde pastorieën en kloosters waar slechts de helft van de verlichting in de refter brandt en het schilderwerk nooit wordt opgeknapt. De verwarring die van generatie op generatie wordt doorgegeven tussen een kuis leven en een muf leven moet onvermoeibaar worden bestreden ...

De worsteling om de kuisheid

Als hij uitlegt hoe de rede dankzij de deugd van de matigheid een gezonde regie kan voeren over de hartstochten en verlangens die voortkomen uit de zinnelijkheid, vergelijkt Thomas haar met een democratisch regeringshoofd in zijn relaties met de oppositie. Het is voor hem beter om hen te overtuigen om samen te werken dan hen met geweld te verslaan door de politie te sturen. Zo'n samenwerking is echter niet altijd mogelijk, vooral niet als de hartstochten nog erg onstuimig zijn. Er kan een strijd ontstaan tussen de rede en de wil om hun gezag te doen gelden. Maar de strijd tegen buitensporige hartstochten moet de uitzondering blijven, want wat past bij de deugd is matiging, geen onderdrukking: het gaat erom de krachtige energie van het verlangen te integreren in de realisatie van het goede in plaats van te proberen haar te bedwingen.

*De orde van de rede moet daarom zowel krachtig als vaardig kunnen zijn. Het ideaal van de deugd van de matigheid blijft overeind: het gaat er niet om de hartstochten van het vlees te onderdrukken of zelfs maar tot bedaren te brengen, maar alleen om van hen te verkrijgen dat ze zich actief naar de orde van de rede voegen. Maar als hun heftigheid groot is, kan dit onmogelijk worden: ze moeten eerst tot bedaren worden gebracht door hun toevlucht te nemen tot het gebruik van kracht. [A. Plé, *Vie affectieve et chasteté*, 1964, p. 161]*

Er is dus een plaats voor strijd in zo'n theologie van kuisheid, maar die is uitzonderlijk en secundair. Soms moeten we energieke maatregelen nemen om er leiding aan te geven, emotionele inzinkingen doormaken, bepaalde levensstijlen radicaal veranderen. Maar deze chirurgische ingrepen zijn niet de volkomenheid van kuisheid. Het zijn noodmaatregelen die de omstandigheden veilig stellen. Zodra er op zijn minst relatieve vrede is, moeten we het langzame en prachtige werk van integratie hervatten, alles in kaart brengen wat de verlangens werkelijk aantrekt naar het goede, en de realisatie van dat goede aanmoedigen, in overeenstemming met de rede.

Naast deze momenten dat in de geestelijke strijd bondige beslissingen genomen moeten worden, houdt kuisheid altijd een beproevingsmoment in dat niet kan worden verhuld achter de geestelijke vreugde van het leven met God. Een Algemene Congregatie van Jezuiten heeft dit krachtig en nuchter gezegd:

Als de verzaking die kuisheid met zich meebrengt nooit als pijnlijk zou worden gevoeld, zou dat betekenen dat de religieus of priester dit deel van zichzelf heeft genegeerd. Het is niet jezelf aan Christus geven om Hem een deel van jezelf te geven waar je heel goed zonder zou kunnen. De meest diepgaande ervaringen van het menselijk bestaan voor Hem opgeven, zoals huwelijksliefde en vaderschap, is een weg die gemarkeerd wordt door een vorm van pijn, tenzij je er alleen voor gekozen hebt omdat je niet in staat was ze te beleven. Jezus beloofde zijn leerlingen honderdvoudige vreugde en Hij laat degenen die omwille van Hem de veiligheid en emotionele steun van het normale leven achter zich laten niet in de steek. Maar dat betekent niet dat zijn aanwezigheid en zijn vreugde precies de plaats innemen van wat er ontbreekt. Zonder te vervallen in overdreven droefheid, zonder de beproeving tot essentieel onderdeel te maken van de toewijding aan kuisheid omwille van het Koninkrijk, is het essentieel dat de vormingsverantwoordelijken duidelijk zijn over het deel van de strijd dat de jongeren te wachten staat, en niet de gemakkelijke weg kiezen door snel te zeggen dat het geestelijk leven de plaats zal innemen van wat er ontbreekt. De kwestie van eenzaamheid kan voor sommigen trouwens pijnlijker zijn dan onthouding van seks: het zou erg illusoir voor hen zijn om het gemeenschapsleven te zien als het exacte antwoord op dit gemis.

WAT ALS WE MET GOD ZOULDEN BEGINNEN?

Kuisheid, een essentieel onderdeel van de deugd van matigheid, is geen theologische deugd, wat betekent dat God niet het object ervan is, dat de ontwikkeling ervan kan voortkomen uit menselijke inspanningen en geen genade nodig heeft. Zoals alle morele deugden wordt ze echter versterkt en ondersteund door genade. Ze kan het voorwerp zijn van een speciale gave van God aan hen die hij roept tot een levensvorm die het vermogen vereist om in kuisheid te leven. Maar het is een morele deugd, toegankelijk voor de mens van goede wil. Zo'n positie in het bouwwerk van de deugden waarschuwt ons voor het feit dat kuisheid niet zo uitzonderlijk is en dat veel van wat we hier onderzoeken in de context van het godgewijde leven of het leven van priesters leefbaar is, en geleefd wordt, door veel mannen en vrouwen.

Maar als kuisheid het onderwerp is van een verbintenis in onze levensvormen, dan is dat omdat het een van de bijzondere manieren is waarop we Christus volgen. Het is essentieel om het te beschouwen in relatie tot God, die het principe en model ervan is.

Trinitaire liefde als principe en model

Er zijn twee manieren om de bron van kuisheid in God te vinden. De eerste, ondernomen door Gregorius van Nyssa, bestaat uit de overweging dat God de volmaaktheid van maagdelijkheid is, waarvan alle menselijke maagdelijkheid slechts een beeld is. "*Maagdelijkheid behoort bij uitstek en bij voorrecht toe aan de onstoffelijke natuur*", bevestigde Gregorius in een uiteenzetting die duidelijk laat zien dat de seksuele dimensie van maagdelijkheid in zijn ogen slechts één aspect was van een meer omvattende onveranderlijkheid. Hij vond in God het model van een passieloos verwekken. Maagdelijkheid en kuisheid worden hier gezien als gelijkwaardig aan onbewogenheid, waarbij God op geen enkele manier onderworpen is aan hartstochten of emoties. Gebaseerd op de trinitaire maagdelijkheid die op deze manier wordt begrepen, is kuisheid het vermogen om zich niet te laten beïnvloeden door iets dat gewoonlijk verlangens en emoties opwekt. Deze benadering van kuisheid, die heel dicht bij de Stoïcijnse *apatheia* ligt, heeft geen grote invloed gehad op de christelijke theologie.

De tweede manier, die toegankelijker is voor onze geest, is het mysterie van de Drie-eenheid te aanschouwen. In God zien we een liefde die, tussen de drie personen, volledige beschikbaarheid en eenheid zonder vermenging is. Ons verlangen is in eerste instantie zo van nature gericht op een vorm van bezit, op het verslinden van de ander, tot het punt dat we die ander een deel van onszelf maken, dat het moeilijk voor ons is om te denken dat er een verlangen en een liefde kunnen zijn die van nature zonder verstrengeling zijn. Omdat de christelijke traditie de liefde in God heeft erkend, niet alleen als Gods liefde voor ons, maar als de eigen aard van God, vindt ze daarin een essentiële basis voor een bijzondere manier van liefhebben die niet seksueel is. Een van de grote originaliteiten van de bijbelse opvatting van God in vergelijking met veel oude religies is dat God geen seksualiteit in zich draagt, noch de schepping beschrijft als de vrucht van goddelijke seksualiteit. Maar deze visie verhindert niet dat de twee Testamenten spreken over liefde in God, over zijn medeleven met de ellende van zijn volk, tot aan wat Johannes ons openbaart: "God is liefde".

Als we volmaakt willen zijn zoals onze Vader volmaakt is, moeten we leren lief te hebben zoals Hij liefheeft, en niet elke vorm van liefde uit ons leven wegwerken. We moeten van de Drie-eenheid leren wat het betekent om volmaakt verenigd te zijn zonder in vermenging terecht te komen. Maar hoe kunnen we liefhebben zoals God liefheeft, als we zo intiem getekend zijn door onze seksualiteit, als ons leven zo onlosmakelijk verbonden is met ons lichaam? De route die we tot nu toe hebben afgelegd heeft ons laten zien dat de oplossing niet ligt in het ontkennen van seksualiteit of het weigeren om onze lichamelijke conditie te accepteren. Het is in de menselijke conditie, lichamenlijk en seksueel, dat

we moeten leren liefhebben zonder vermenging. De Drie-eenheid plaatst voor onze ogen (van het geloof) niet de ontkenning van wat in ons seksualiteit is, maar de perfecte realisatie ervan: een interpersoonlijke relatie die zo diepgaand is dat ze 'subsistent' is, zoals de theologie leert: dat ze deel uitmaakt van het wezen van de menselijke persoon.

In zijn exhortatie over het godgewijde leven stond de heilige Johannes Paulus II stil bij deze trinitaire dimensie van kuisheid:

De kuisheid van celibatairen en maagden, voor zover ze de gave aan God van een onverdeeld hart manifesteert [1 Kor. 7, 32-34], is een weerspiegeling van de oneindige liefde die de drie goddelijke Personen verbindt in de mysterieuze diepten van het Trinitaire leven; een liefde waarvan het vleesgeworden Woord getuigt tot op het punt van het geven van zijn leven; een liefde "die door de Heilige Geest in onze harten is uitgestort" [Rm 5, 5] en die ons aanzet tot een antwoord van totale liefde voor God en voor onze broeders en zusters. [Vita consecrata, 1996, §21]

De kuis Christus volgen

Kuisheid is een deugd die we kunnen beschouwen in het leven van Christus, voordat we proberen er zelf naar te leven. Jezus leefde celibatair en leerde sommige van zijn discipelen hetzelfde te doen, ook al stond zo'n keuze haaks op de cultuur en overtuigingen van zijn tijd. Hij leefde kuis in zijn verrassend vrije relaties met de mannen en vrouwen om Hem heen, en dit moet niet gezien worden als een morele houding, maar als een manifestatie van wie Hij is, de Zoon. Een Franse bisschop schreef eens aan zijn priesters:

Onze kuisheid is geworteld in die van de Heer Jezus. Als Hij kuisheid wilde beleven, dan was dat niet uit minachting voor de echtelijke relatie van het huwelijk. Zijn kuisheid laat zien dat Hij in alles als Zoon wilde verschijnen. Christus' menselijkheid is volledig in overeenstemming met zijn Zoon-zijn. Hij is alleen Zoon. Hij is dat van alle eeuwigheid en op aarde laat Hij dat zien in zijn kuisheid. Gewijde kuisheid is bij ons een imitatie van de kuisheid van de Zoon van God, een uitstraling van het leven als kind van God en van het broederlijke leven dat we moeten leiden, met de Heer zelf en met alle anderen [...]. Kuisheid is alleen waarachtig als het een zoektocht is naar loslaten van het bezit van zichzelf en anderen. Kuisheid is de weigering om degenen die we liefhebben te bezitten. Op deze manier sluit het aan bij de kuisheid van Christus, als de menselijke uitdrukking van het eeuwige zelfgave die de personen in de Drie-eenheid kenmerkt. Kuisheid is genade. En deze genade is die van gelijkwaardigheid, van de navolging van de trinitaire relatie zelf. [H. L'Heureux, bisschop van Perpignan, 1977]

Relaties aangaan terwijl je onvermoeibaar ervan afziet om de ander te bezitten is een theologische manier van liefhebben. In de voetsporen van de Zoon, die "niet angstvallig waakte over de rang die Hem aan God gelijk maakte", maar die zijn menselijke toestand leefde in totale zelfovergave aan de Vader. Hij is voor ons de openbaring van de trinitaire liefde en het model van een bestaan dat onvermoeibaar zichzelf ontvangt, zonder ooit te proberen te grijpen en te houden wat het gegeven wordt.

God in wie maagdelijkheid een nieuwe betekenis vindt

De kwestie van maagdelijkheid staat minder op de voorgrond als het gaat om het gewijde leven van mannen, terwijl maagdelijkheid bij het monastieke leven van vrouwen al heel lang het belangrijkste kenmerk is. Omdat maagdelijkheid bij mannen geen fysieke vorm heeft, is het voor hen een vager concept dan voor vrouwen. Het is voor mannen moeilijker te definiëren welke handelingen in hun leven het overschrijden van een grens (ontmaagding) zouden hebben ingeluid. Maar voor zowel

mannen als vrouwen dreigt het religieuze discours over maagdelijkheid erg armzalig te worden als het beperkt blijft tot het verwijzen naar een soort erfgoed dat koste wat het kost bewaard moet blijven. Bepaalde persoonlijke ervaringen getuigen van een grote onschuld, maar dit is niet noodzakelijkerwijs een bron van spirituele vruchtbaarheid als het slechts een vorm van naïviteit of onvolwassenheid weerspiegelt. De christelijke spirituele traditie heeft het lef om van maagdelijkheid een roeping te maken, een toestand die je moet opbouwen en niet een onschuld die je moet bewaren. Het is niet gebaseerd op minachting voor seksualiteit; het is een oproep om "niets te verkiezen boven de liefde van Christus", zoals hoofdstuk 4 van de Regel van Sint Benedictus het verwoordt. Ook hier is het stimulerend om te denken in termen van een weg en keuzes dan in termen van verzaking en ontkenning. Dit is wat een kartuizer monnik aan een van zijn medebroeders toevertrouwde:

Onze roeping keert de wereld de rug toe en heeft het karakter van een uitdaging, omdat ze eremitisch en contemplatief is. Onze roeping veronderstelt de openbaring van een geheim dat verborgen is voor de wereld (verborgen voor alle eeuwen) - dat van een ruimte tussen God en de ziel waar geen weg is uitgestippeld, waarvan de maagdelijkheid het klimaat is en de stille ontdekking ervan een onuitputtelijke vreugde (een vreugde voor iedereen!). Deze roeping kan alleen verwelkomd en bewaard worden als het begrepen wordt als een genade van uitverkiezing, een geschenk dat uniek en telkens nieuw is. Het vertaalt zich niet in vermanende uitspraken, maar in de grond houdt het een oordeel in over de wereld, een kritiek op haar gerichtheid op verovering en bezit. [J.B. Porion, 1969]

Het is inderdaad omdat ze daartoe geroepen zijn door genade en omdat ze er uit vrije wil voor kiezen, dat mensen een levensvorm leiden waarin seksuele handelingen geen plaats hebben. Als de basis van zo'n manier van leven bestaat uit haat voor het eigen lichaam, minachting voor het eigen verlangen of het onvermogen om lief te hebben, dan heeft het weinig te maken met de deugd van kuisheid. Aan de andere kant, als het bestaat uit het cultiveren van die fijngevoeligheid van hart die ons helpt om alles te vermijden wat ons hart van God zou afleiden, kan het aanleiding geven tot gedrag dat niets met seksualiteit te maken lijkt te hebben, maar dat niettemin helpt om de maagdelijkheid van het hart op te bouwen: het vermijden van deze of gene vorm van vrijetijdsbesteding, deze of gene relatie, bepaalde gesprekken die misschien onschuldig lijken voor anderen, maar die voor die mens een valstrik zijn. Zuiverheid van het hart vindt zijn bron in God. Voor de zuiverheid van hart is God model van liefde en beschikbaarheid. Benedictus XVI durfde te onderwijzen dat er een *eros* in God is, een verlangen dat zich richt op de mens, die God wil redden en liefhebben. Maar dit verlangen in God is maagdelijk en vrij van elke vorm van bezit.

Omdat ze aan God gegeven zijn, zorgen religieuzen en priesters ervoor dat in het diepst van hun hart schepselen niet de plaats van God innemen. Dit weerhoudt hen er geenszins van om diepe relaties met anderen aan te gaan, betrokken te raken bij vriendschap of mededogen; maar het nodigt hen wel uit om van geen enkel schepsel afgodsbeelden te maken. Dit betekent dat ze het idee moeten opgeven om een exclusieve relatie met iemand op te bouwen, zoals in het huwelijk, maar het gaat ook veel verder, want de uitdaging bestaat er precies in ervoor te zorgen dat geen enkel schepsel alle ruimte inneemt. Dit is wat Johannes Tauler preekte op Allerheiligen over de zaligspreking van de zuiveren van hart:

De zuiverheid van het lichaam is zeer bevorderlijk voor de zuiverheid van het hart; daarom zegt Sint Paulus: "Maagden moeten dag en nacht deze ene gedachte hebben, dat zij God in zich hebben, wat niet kan gebeuren door hen die echtgenoten hebben" (1 Kor 7:32-33). Net zoals de lichamelijke zuiverheid verloren gaat door de maagdelijkheid van het lichaam niet naar buiten toe te beschermen, zo wordt de maagdelijkheid van de edele geest die naar het beeld van God gemaakt is, beschadigd en geschonden door vrijelijk in te stemmen met vertrouwdheid

met dingen die niet naar zijn beeld gemaakt zijn, en zelfs niet naar het beeld van zijn eigenlijke oorsprong. Zozeer zelfs dat de geest verduisterd wordt door tussenschakels en verblind raakt, tot het punt waarop hij in zijn zuivere diepten niet langer zijn bron kan zien, de bron waarvoor hij geschapen is en waaruit hij alleen maar is voortgevloeid om er onophoudelijk naar terug te keren en God daar te zien met de ogen van zijn geest en zijn innerlijke hart. Zuiverheid verdient zo'n hoge lof, juist omdat ze gegeven is om onophoudelijk en ongehinderd God binnen te gaan; want de bruid van God moet zich zo gedragen dat ze niemand wil behagen behalve God alleen, als ze tenminste wil verdienen om zijn bruid genoemd te worden. [Preek voor Allerheiligen, §19]

Op deze manier naar maagdelijkheid kijken is veel veeleisender dan proberen het eigen lichaam te vrijwaren van alle seksuele relaties. Gedurende heel het leven en in allerlei omstandigheden, die niet altijd te maken hebben met seksualiteit of affectiviteit, moeten we ervoor zorgen dat *"de geest niet vertroebeld wordt door tussenschakels"*. Verlangen mag nooit gericht zijn op mensen, goederen of projecten - kortom, op schepselen - op dezelfde manier waarop het op God gericht is. Deze maagdelijkheid, die gedurende het leven wordt verworven en groeit, is geen direct gevolg van fysieke maagdelijkheid. Lichamelijke maagdelijkheid heeft op zichzelf geen waarde; het kan het gevolg zijn van een onvolwassenheid die het seksuele leven ontoegankelijk heeft gemaakt, of van een geslotenheid in zichzelf die iemand onbekwaam maakt om relaties aan te gaan. Als het de vrucht is van een voorkeurskeuze die aan God is gegeven vanaf de jeugd, kan het aan de andere kant een basis vormen voor kuisheid, op voorwaarde dat het niet wordt beschouwd als een onveranderlijke staat, die bijvoorbeeld zou vrijwaren van overspel van het hart. Het is gedurende het hele leven, door een rijping die een mooi voorbeeld is van waar de wet van de geleidelijkheid over gaat, dat degenen die dit soort verbintenis zijn aangegaan de gevolgen ervan ontdekken, op dezelfde manier als de getrouwde man die meer en meer ontdekt hoe trouw aan zijn vrouw verder gaat dan het zich onthouden van seksuele relaties met andere vrouwen, maar ook aanleiding geeft tot het plaatsen van vraagtekens bij veel situaties en het veranderen van zijn manier van zijn of spreken. Ook wij zullen nooit klaar zijn met ontdekken hoe de gave van onszelf die we aan Christus en aan de Kerk hebben gegeven, concreet vorm krijgt in de meest alledaagse keuzes, zodat we kunnen groeien in maagdelijkheid, de beschikbaarheid van ons diepste wezen voor God. Als we toestaan dat de diepten van ons psychische en spirituele leven worden binnengedrongen door zorgen, zelfs pastorale zorgen, of door bepaalde gezichten, zelfs in de naam van mededogen, dan is de ruimte die maagdelijk voor God zou moeten blijven niet langer beschikbaar.

Een geschenk van God

Pelagianisme is altijd een verleiding geweest voor monniken: jezelf ruimhartig toewijden aan het volgen van Christus en proberen je leven op deze manier te verenigen brengt altijd het risico met zich mee dat je gelooft dat je op eigen kracht verlossing zult bereiken. Hoewel het goed is om zelfkennis te ontwikkelen en bepaalde gevechten uit te vechten om de tirannie van onze verlangens te stillen om te groeien in kuisheid, is het essentieel om in de eerste plaats te vertrouwen op Gods barmhartigheid. In het gesprek waarin Cassianus de ascetische praktijken ontwikkelt die nodig zijn voor kuisheid, geeft hij deze wijze raad aan de monnik: *"Laat hem nooit hopen om door middel van zijn oefeningen die volmaakte kuisheid te bereiken die hij verlangt"*. Volhardend in gebed en in zijn inspanningen om een rechtschapen leven te leiden, onvermoeibaar terugkerend om Gods hulp en genade af te smeaken, zal hij van God de gave van kuisheid kunnen ontvangen.

We weten dat zo'n verband tussen menselijke inspanning en Gods geschenk geldig is op alle gebieden van het christelijke leven en de weg naar heiligheid. Maar een moeilijkheid compliceert de zaken: we verlangen niet altijd naar deze kuisheid, vooral als we het zien vanuit het oogpunt van de ontberingen

die het met zich meebrengt! Ook al lijken de bevredigingen of compensaties die we verzinnen om het gemis te temperen ons vaak nogal schamel, toch vormen ze gevoelsmatige bevredigingen, ervaringen van plezier of verlichting van bepaalde spanningen die in ons leven. Moet ik alles opgeven, zelfs deze kleine, onschuldige troost? Er zijn geschenken van God waarnaar we met een explicieter verlangen streven. De heilige Augustinus erkent dit met een zekere humor in zijn Belijdenissen:

In uiterste armzaligheid had ik op de drempel van mijn volwassenheid zelfs gebeden om kuisheid: 'Geef mij kuisheid en zelfbeheersing [continentia, onthouding], maar niet meteen.' Ik moest er niet aan denken dat U me meteen zou verhoren en me onmiddellijk zou genezen van de ziekte van mijn begeerte. Die wilde ik liever verzadigen dan laten uitdoven. [Belijdenissen Boek 8, § 17, vertaling Wim Sleddens]

Kuisheid zal alleen gezien worden als een geschenk van God als het wordt opgeroepen door naastenliefde en niet door het sluiten van het hart, als het de basis is van een manier van leven die vreugde brengt en niet alleen ontbering. Het maakt deel uit van het meer omvattende geschenk dat Gods liefde voor iedereen is. Sommige mensen zullen een bekende moeilijkheid in het geestelijke leven herkennen: hoe moeilijk het voor ons is om te geloven dat Gods geschenk voor ons eigen bestwil is, dat het tegemoet komt aan ons diepste verlangen om gelukkig te zijn. Er is niets verwerpelijks aan om God te vragen om zijn genade om de kracht te hebben om kuis te zijn, maar het is een beperkte opvatting van zowel de kuisheid als van de genade. Als ik om kuisheid vraag, maar niet meteen, zoals Sint Augustinus, dan is dat omdat ik er niet van overtuigd ben dat het wenselijk is en dat het een goede manier van leven is. Alleen door het te zien als een antwoord op de liefde van Christus, als een manier om vrij en vreugdevol te reageren op deze relatie die ons tegemoet komt in onze diepste verlangens, kunnen we het kiezen als een goed. *"Het bewaren van vreugde en dankbaarheid voor de persoonlijke liefde waarmee ieder mens door Christus wordt bekeken en uitverkoren"* [Congregatie voor de religieuzen, Richtlijnen voor de vorming, *Potissimum institutioni* 1990, § 13] is het eerste aandachtspunt in de vorming van jonge religieuzen in kuisheid. Deze persoonlijke liefde is de bron van kuisheid, niet alsof het Gods manier is om ons de kracht te geven om weerstand te bieden, maar vooral omdat het een leven vult en zin geeft, ook al is het op een andere manier dan de liefde die een koppel ervaart. Het is wanneer we diep verankerd beginnen te raken in deze liefde van God voor ons, dat we het herkennen als de eenvoudige en stille bron van onze manier van leven. Kuisheid is dan niet langer een kwestie van inspanning en vrijwilligheid, maar een antwoord op een geschenk, zoals Johannes Cassianus leerde:

Hier is trouwens het zekere teken dat zuiverheid zeer nabij is: het is wanneer je het niet langer van je eigen inspanningen begint te verwachten. Als je eenmaal de volledige betekenis van dit vers hebt begrepen, zul je kunnen zeggen: "Tenzij de Heer het huis bouwt, werken zij die het bouwen tevergeefs", dan zijn we niet trots op onze zuiverheid, omdat we maar al te goed zien dat we die te danken hebben aan de barmhartigheid van de Heer en niet aan onze eigen ijver; ook halen we niet meer genadeloos hard uit naar anderen, omdat we weten dat de deugd van de mens niets is als die niet geholpen wordt door goddelijke deugd. [Gesprek 12, 15.3]

Nu we de bron van kuisheid, die een geschenk van God is, en het doel ervan, namelijk naastenliefde, hebben verduidelijkt, is het misschien nuttig om terug te keren naar een aspect van Cassianus' citaat waarmee we begonnen en dat tot nu toe in de schaduw is gebleven: *"Deze volmaakte kuisheid die hij verlangt."* Kan iemand volmaakte kuisheid nastreven? Om zo'n bijvoeglijk naamwoord te kunnen gebruiken, moeten we ons beperken tot een tamelijk legalistische opvatting van kuisheid, het definiëren op basis van een aantal normen en controleren of we ze correct toepassen. Nogmaals, normen hebben een onmisbare pedagogische rol en er kan geen sprake van zijn dat we hun belang verwaarlozen: een duidelijk en stevig begrip van de normen die een leven gewijd aan kuisheid omkaderen, kan menig misstap voorkomen. Maar we zijn ons er terdege van bewust dat het uitoefenen van een deugd niet

beperkt kan blijven tot het naleven van gedragsnormen. Een morele norm kan de deugd alleen dienen als die erkend wordt als een weg naar het goede. We ontmoeten vaak mensen die zo bezig zijn met het absoluut naleven van de norm, of met wat ze daarvan begrepen hebben, dat ze in een nogal ongezonde relatie leven met hun menselijkheid en met hun lichamelijke of menselijke conditie. Streven naar kuisheid is niet dromen van de dag waarop je jezelf niets te verwijten hebt op dit gebied. Kuisheid is streven naar een manier van leven die origineel en oorspronkelijk is, die een bron is van diep geluk en een eenwording van de persoon en zijn verlangens.